

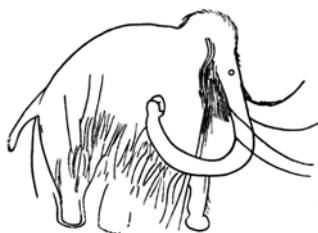
NE DD LC NT VU EN CR EW EX
EX EW CR EN VU NT LC DD NE

Ігор Загороднюк

ОХОРОНА ТВАРИН

**методичний посібник
для студентів спеціальностей
«Екологія» та «Біологія»**

- тематичний план занять
- тести для перевірки знань
- завдання на самопідготовку
- література і джерела в інтернеті

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Державний заклад
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

Ігор Загороднюк

ОХОРОНА ТВАРИН

*Методичний посібник для студентів
спеціальностей «Екологія» та «Біологія»*

Луганськ
ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»
2012

УДК 502.742(076)
ББК 28.688р3
3-14

Рецензенти:

- Домашнінець В. Г.* — кандидат біологічних наук, начальник Відділу охорони тваринного світу Департаменту охорони природних ресурсів та екомережі Міністерства екології та природних ресурсів України
- Тищенко В. М.* — кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології лісу та мисливствознавства Національного університету біоресурсів і природокористування України
- Петренко С. В.* — кандидат біологічних наук, доцент кафедри садово-паркового господарства і екології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Загороднюк І.

- 3-14 Охорона тварин: методичний посібник для студентів спеціальностей «Екологія» та «Біологія» / Ігор Загороднюк; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». — Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. — 52 с.

Методичний посібник включає тематичний план дисципліни «Охорона тварин», і в його основі — набір тестових завдань за кожною із 21 теми теоретичного курсу, згрупованих у сім розділів відповідно до програми курсу. Комплекс тестових завдань включає 150 запитань, згрупованих за темами курсу. У його основі — питання за кожною з тем та варіанти відповідей на них у вигляді розгорнутих тверджень різного рівня відповідності правильному варіанту. Посібник є корисним дидактичним матеріалом при підготовці до семінарів та іспиту.

Розраховано на студентів ОКР «спеціаліст» та «магістр» спеціальності «Екологія» і «Біологія», зоологів, екологів, працівників у галузі охорони природи.

*Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 8 від 14 березня 2012 року)*

УДК 502.742(076)
ББК 28.688р3

© Загороднюк І., 2012

© ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012

Зміст

Передмова.....	5
Тематичний план дисципліни	7
Загальна анотація	7
Зміст лекцій і семінарів	7
Розділ 1. Історія охорони, концепції охорони	10
Тема 1. «Ідея охорони тварин, її витоки»	10
Тема 2. «Об’єкти і концепції охорони».....	11
Тема 3. «МСОП та його діяльність».....	12
Розділ 2. Поняття раритетності, гарячі території та ПЗФ	14
Тема 4. «Раритетність та її оцінки»	14
Тема 5. «Гарячі території в охороні фауни»	15
Тема 6. «Охорона тварин на ПЗТ України».....	16
Розділ 3. Охоронні категорії видів і фактори загроз	18
Тема 7. «Охоронні категорії та їх критерії».....	18
Тема 8. «Загрози існуванню видів за МСОП»	19
Тема 9. «Полювання і біотехнія та созологія»	20
Розділ 4. Червоні переліки (огляд, ЧКУ, регіональні ЧС).....	22
Тема 10. «Поняття і огляд червоних переліків»	22
Тема 11. «Структура переліків ЧК України».....	23
Тема 12. «Регіональні червоні переліки».....	24
Розділ 5. Міжнародна співпраця (БЕРН, СІТЕС та ін.).....	26
Тема 13. «Міжнародні конвенції»	26
Тема 14. «Бернська і Боннська конвенції».....	27
Тема 15. «Міжнародний договір СІТЕС».....	28
Розділ 6. Плани дій і охорона тварин поза ПЗФ.....	30
Тема 16. «Плани дій з охорони тварин».....	30
Тема 17. «Види-символи і охорона <i>ex-situ</i> »	31
Тема 18. «Біоетика як фактор охорони»	32

Розділ 7. Проблеми охорони за сучасних умов	34
Тема 19. «Статус тварин поза ПЗФ»	34
Тема 20. «Статус тварин в урболандшафті»	35
Тема 21. «Адвентивна біота та її впливи»	36
Завдання на самостійну роботу «План дій»	38
Завдання на розробку Плану дій	38
Рекомендовані розділи Плану дій	38
Оформлення звіту за завданням	39
Спеціальні терміни і поняття	40
Перелік спеціальних термінів і понять	40
Тлумачення ключових термінів і понять	41
Література та Інтернет-ресурси	42
Наукові й освітні видання	42
Законодавчі акти	44
Інтернет-ресурси	46
Авторський розділ	48
Довідка про автора	48
Подяки	49
Післямова	50
Summary	51

Передмова

*Після того, як сумчастий вовк був знищений
у Тасманії, він потрапив у герб цієї держави.
Яка людська доля.
Фелікс Кривін, Аксіоми, 1965–1975*

Загальний обсяг курсу

Дисципліна «Охорона тварин» є однією з базових при підготовці фахівців за спеціальностями «Зоологія» та «Екологія та охорона навколишнього середовища». Її обсяг є різним у різних вузах і на різних спеціальностях. В Луганському національному університеті, де викладає автор, ця дисципліна читається у таких трьох версіях:

- для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня (ОКР) «спеціаліст» — 77 годин, вкл. 40 годин лекцій та 26 годин практичних і семінарів (+ 114 год. самостійної роботи),
- для студентів ОКР «спеціаліст» (заочне відділення) — 24–26 годин, вкл. 12 годин лекцій та 8 годин практичних і семінарів,
- для студентів ОКР «магістр» — 20 годин, вкл. 12 годин лекцій та 8 годин практичних і семінарів.

Структура курсу

Програма лекційного курсу стисло викладена у першій частині цієї праці. Вона включає 21 тему, які згруповано у 7 розділів. Підсумковий контроль знань за курсом «Охорона тварин» передбачає виконання тестових завдань (основна частина цього документу) і підготовку Плану дій щодо одного з рідкісних видів тварин (завдання наведено після тестів).

Програма та структура тестів

Програма навчальної дисципліни та тести максимально узгоджені за своїм змістом. Тестові завдання, представлені в цьому документі, охоплюють всі розділи програми і побудовані за єдиним принципом:

- 1) питання за темою, яку розглядали на лекціях або семінарах,
- 2) чотири варіанти відповідей на питання, з яких одна правильна,
- 3) правильна відповідь виведена на перше місце (варіант «а»),
- 4) на семінарах слухачі мають спростувати неправильні варіанти,
- 5) в електронній версії тестів варіанти розміщуються довільно.

Тести пройшли апробацію на студентах кваліфікаційного рівня «спеціаліст» і були проаналізовані колегами, які викладають подібні дисципліни або працюють у галузі охорони тварин. Загалом складено 150 питань, згрупованих у 7 розділів по 21–22 питання у кожному.

Рівні складності тестів

Відповідно до завдання голови ДЕК на складання тестів питання диференційовано за рівнями складності. Останній позначено зірочками (1–3), поставленими перед питанням (визначено за участі студентів). Дотримано пропорцію 1:2:3 питань за 1, 2 та 3 рівнями складності (для ДЕК передано 120 питань у вказаній пропорції). Загалом тут представлено:

- *** відносно складні питання — 25 тестів
- ** середні за складністю питання — 50 тестів
- * відносно легкі питання — 75 тестів.

Оцінки часу, потрібного на тестування

Обсяг 100 питань при замірі їх обсягу склав 25,7 тис. символів. Тобто при швидкості читання питань і варіантів відповідей на рівні 800 зн./хв. оцінки мінімально необхідного для тестування часу становлять:

- середній обсяг одного тесту — 260 знаків,
- час на прочитання одного тесту — 20 сек.,
- час на відповідь (перегляд варіантів) — 10 сек.,
- сумарний час на опрацювання 1 питання — 30 сек.,
- сумарний час на опрацювання 150 питань — 4500 сек. = 75 хв.

План дій

Розробка Плану дій є обов'язковим завданням для самостійної роботи за курсом «Охорона тварин». Мета і основні вимоги до цього завдання викладені у відповідному розділі посібника. План дій з охорони певного об'єкту представляється на захист на семінарі.

Словник термінів і понять

У поданому в кінці посібника термінологічному словнику представлено мінімально необхідний набір понять, важливих для засвоєння курсу (у поточній версії вміщено 78 ключових слів і словосполучень). Для розуміння значень цих термінів необхідне прослуховування лекційного курсу, а при самостійному освоєнні дисципліни — знайомство із сучасною літературою та пошук відповідних джерел в Інтернеті.

Тематичний план дисципліни

Загальна анотація

Дисципліна «Охорона тварин» знайомить студентів із основними ідеями охорони фауни, природоохоронним законодавством, категоріями раритетності, проблемами охорони фауни поза заповідними територіями.

Мета курсу — дати студентам загальні уявлення про стан з охороною тварин і перспективи розвитку природоохоронних ініціатив щодо фауни в Україні і світі, на заповідних територіях та в антропогенно-зміненому середовищі.

Завдання курсу — допомогти студентам розібратися в головних поняттях, пов'язаних з охороною тваринного світу, зрозуміти сутність і задачі міжнародних угод, Планів дій та інших ініціатив щодо охорони тваринного світу на глобальному і регіональному рівнях.

Зміст лекцій і семінарів

Програма лекційного курсу включає 21 тему, які згруповано у 7 розділів. Змісти програми і представленого далі набору тестів узгоджені.

Розділ 1. Історія охорони, концепції охорони

Тема 1. Витоки охорони тварин. Природокористування та історичні зміни фауни. Фауна як об'єкт промислу. Втрати біорізноманіття (БР). Самміт ООН 1992 р. ЮНЕП.

Тема 2. Концепції охорони тварин. Значення тварин у структурі екосистем. Середовищевірна діяльність. Ефект метелика.

Тема 3. Природоохоронні організації та об'єднання. МСОП, його структура та діяльність. SSC та інші комісії.

Розділ 2. Поняття раритетності, гарячі території та ПЗФ

- Тема 4. Поняття раритетності і раритетна фауна. Критерії раритетності груп. Сумарний бал раритетності.
- Тема 5. «Гарячі території» як осередки раритетного біорізноманіття. Географія та індекс раритетності.
- Тема 6. Охорона тварин у заповідниках. Критерії створення заповідних об'єктів. Резерватні сукцесії.

Розділ 3. Охоронні категорії видів і фактори загроз

- Тема 7. Охоронні категорії. Критерії визначення категорій вразливості за МСОП та ЧКУ. Ризики втрат видів.
- Тема 8. Загрози існуванню видів за МСОП. Класифікатор загроз. Антропогенні і природні загрози, їх особливості.
- Тема 9. Мисливство як система знань. Полювання як фактор загроз. Біотехнія як фактор сприяння популяціям.

Розділ 4. Червоні переліки (огляд, ЧКУ, регіональні ЧС)

- Тема 10. Історія і типи червоних списків. Структура червоних списків і особливість положення хребетних.
- Тема 11. Червона книга України. Охоронні категорії. Зміни кількості червонокнижних видів у часі.
- Тема 12. Регіональні червоні списки та червоні книги. Їх значення в охороні тварин та місцезнаходжень.

Розділ 5. Міжнародна співпраця (БЕРН, СІТЕС та ін.)

- Тема 13. Міжнародні договори, угоди і конвенції. Договори, підписані Україною. Огляд найважливіших з них (СІТЕС, Бернська, Рамсарська і Боннська конвенції).

Тема 14. Бернська та Боннська конвенції. Додатки до них та їх особливості. Угоди в межах конвенцій.

Тема 15. Конвенція СІТЕС. Її положення і додатки. Поняття дериватів. Особливості застосування на практиці.

Розділ 6. Плани дій та охорона поза ПЗФ

Тема 16. План дій з охорони та відтворення видів. Їхня мета і задачі, структура. Оцінки ризиків для плану дій.

Тема 17. Види-символи та їх значення в розвитку ідей охорони. Охорона *ex-situ*. Поняття резервних популяцій.

Тема 18. Екоцентризм в охороні природи. Біоетика та охорона тварин. Міська культура та розвиток біоетики.

Розділ 7. Проблеми охорони за сучасних умов

Тема 19. Статус і проблеми охорони тварин поза заповідниками. Агробіологія і виживання видів поза ПЗФ.

Тема 20. Статус тварин в урболандшафті. Раритетна фауна у містах. Антропогенні пастки та інші ризики.

Тема 21. Біологічні інвазії, їхні особливості і впливи на місцеву фауну. Ідея ротації БР. Таксономічна вартість втрат.

Розділ 1.

Історія охорони, концепції охорони

Тема 1. «Ідея охорони тварин, її витоки»

1. * Оберіть поширені види використання фауни на Русі:
  - а) полювання, риболовля і тваринництво
  - б) розведення хутрових звірів та фазанів
  - в) промисел ондатр, збір пташиних яєць
  - г) приручення лосів і диких кіз та їх доїння

2. ** Приклади найдавніших природоохоронних актів:
  - а) заборона полювання і збиральництва у княжих лісах
  - б) прийняття конвенції про моніторинг хутрових звірів
  - в) міждержавні угоди про охорону мігруючих видів
  - г) дотримання місяцю тиші у час розмноження ведмедів

3. * Причини згасання популяцій диких тварин в X–XX ст.:
  - а) перепромисел та знищення місцезнаходжень
  - б) недопромисел і трансформація біотопів
  - в) малі темпи створення заповідних об'єктів
  - г) відсутність концепції охорони природи

4. * Джерелами знань про історичні зміни фауни є:
  - а) викопні зразки і літописні джерела
  - б) старовинні перекази і фольклор
  - в) преса, радіо та інтернет-форуми
  - г) ретроспективний аналіз змін клімату

5. ** Будь-яка природоохоронна діяльність є ...
  - а) завжди витратною, але виправданою
  - б) економічно вигідною і прибутковою
  - в) прихованою формою експлуатації природи
  - г) невиправданою через недоцільність

6. * Місцеві види з високою різноманітністю в минулі століття:
- а) бабак, тарпан, гадюка степова
  - б) вивірка, соболь, лелека білий
  - в) єнот, фазан, лисиця степова
  - г) шакал, ондатра, черепаха степова
7. * Які фактори ведуть до згасання популяцій диких тварин?
- а) знищення природних оселищ і самих видів
  - б) військові конфлікти за природні ресурси
  - в) світова економічна криза та інфляція
  - г) фінансова нестабільність та стихійні ринки

Тема 2. «Об'єкти і концепції охорони»

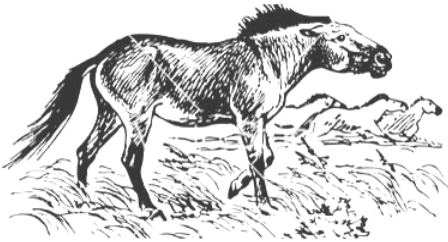
8. *** З чого виходить прогноз майбутніх змін екосистем?
- а) з незворотності втрат аборигенів і появи адвентивних видів
  - б) з розуміння утопічності ідеї охорони природи і окремих видів
  - в) з недоцільності збереження низькопродуктивних екосистем
  - г) з ідеї відновлення екосистем доантропогенного періоду
9. ** Діяльність в галузі охорони рідкісних видів веде до ...
- а) стримування негативних процесів, зокрема й вимирань
  - б) розвитку природоохоронних інституцій і центрів охорони
  - в) реалізації всіх планів з відновлення популяцій раритетів
  - г) ведеться на шкоду розвитку екосистем майбутнього
10. ** Закон сталості абсолютної пристосованості Ван-Валена:
- а) успіх виду у володінні ресурсом рівний програшу інших видів
  - б) рідкісні види приречені поступитися адвентивним видам
  - в) висока чисельність хижаків збільшує ризик вимирання виду
  - г) консументи завжди вразливіші від продуцентів і редуцентів
11. * Представники яких рівнів екопіраміди найуразливіші?
- а) консументи II порядку порівняно з консументами I порядку
  - б) консументи I порядку є найуразливішими через тиск хижаків
  - в) уразливість зростає від вершини до основи піраміди
  - г) уразливість не залежить від рівня трофічної піраміди

12. *** Чи виконують рідкісні види важливі функції в екосистемі?
- а) так, формують високий рівень біорізноманіття і тонкі зв'язки
  - б) своєю присутністю вони стримують появу чужорідних видів
  - в) так, бо вони формують ключові ланки трофічних ланцюгів
  - г) ні, жодної значимої ролі рідкісні види не виконують
13. * Охорона диких тварин є насущною передусім тому, що...
- а) втрати біорізноманіття не можуть бути компенсовані
  - б) ці види можуть принести користь у майбутньому
  - в) вони є цінним ресурсом для селекції нових порід
  - г) дотепер не розроблена технологія їх клонування
14. *** Парадокс созології «Старі проблеми і нові процеси» — це:
- а) відновлення минулих станів фауни в умовах дії нових факторів
  - б) проблеми охорони фауни через циклічні економічні кризи
  - в) брак даних про минулий стан популяції обмежує нові дії
  - г) відсутність старших фахівців стримує підготовку нових

Тема 3. «МСОП та його діяльність»

15. * Найавторитетніші організації з охорони тварин:
- а) IUCN (МСОП) та UNEP (ЮНЕП)
  - б) CITES (СІТЕС) та SOT
  - в) Комітет охорони природи ЄС
  - г) Рада ООН з питань охорони природи
16. ** SSC — це загальноприйнята назва для ...
- а) комісії МСОП щодо виживання видів
  - б) конвенції з міжнародної торгівлі рідкісними видами
  - в) кодексу міжнародних законів охорони природи
  - г) це загальноприйнята міжнародна назва МСОП
17. *** Діяльність SSC при МСОП забезпечують ...
- а) експертні групи та експертні ради
  - б) фахівці-біологи за контрактами
  - в) виконавці міжнародних грантів з охорони тварин
  - г) в SSC працюють штатні зоологи і ботаніки

18. * Що таке Червоний список МСОП?
- а) це база даних щодо всіх видів тварин, оцінених фахівцями
  - б) це Міжнародна червона книга, що включає всі рідкісні види
  - в) це перелік тільки рідкісних, вразливих і загрожених видів
  - г) це монографія з узагальненням планів дій щодо раритетів
19. * Чи оцінює МСОП статус потенційно шкочочинних видів?
- а) статус за критеріями МСОП оцінюють для будь-якого виду
  - б) шкочочинні види не можуть розглядатися експертами МСОП
  - в) шкочочинні види входять до «чорного списку» МСОП
  - г) оцінює тільки за умови відсутності збитків за останні 10 років
20. ** Чи наводиться в Червоному переліку МСОП людина?
- а) так, оскільки там є всі види живих істот, оцінені фахівцями
  - б) ні, оскільки людина не може бути об'єктивною щодо себе
  - в) ні, бо цей перелік включає тільки рідкісних видів диких тварин
  - г) так, бо людина не відноситься до вразливих видів організмів
21. ** Наявність виду в переліку видів МСОП означає ...
- а) тільки те, що вид пройшов оцінку його категорії експертами
  - б) необхідність його включення в усі національні червоні книги
  - в) критичний стан популяції цього виду у світі в цілому
  - г) необхідність термінової розробки національних Планів дій
22. * Чи обов'язкові рішення МСОП для урядів країн?
- а) це авторитетна організація, яка дає лише рекомендації
  - б) це центральний орган ООН, рішення якого є обов'язковими
  - в) МСОП поширює свої резолюції на свої країни-учасниці
  - г) рішення МСОП обов'язкові для країн Великої 20-ки (G20)

Кінь тарпан,
Equus ferus (Equus gmelini);
(категорія *En*, в Україні — *Ex*)
(за: <http://www.vectorstock.com>)

Розділ 2.

Поняття раритетності, гарячі території та ПЗФ

Тема 4. «Раритетність та її оцінки»

23. * Раритетність у стосунку до тварин — це ...
- а) рідкісність, таксономічна унікальність і ендемічність
  - б) високий ризик вимирання виду тварин в агроценозах
  - в) ринкова цінність колекційного зразка рідкісного виду
  - г) оцінка виду, який зберігся дотепер лише в зоопарках
24. ** Які види таксономічних реліктів є раритетами?
- а) сучасні види з тих груп, більшість видів яких вимерла
  - б) найбільш спрощені види паразитів в ранзі монотипних рядів
  - в) види, що дотепер існують у місцях формування своїх родин
  - г) представники фауни, названі у найдавніших апокрифах
25. * Раритетні види — це переважно ...
- а) низькочисельні види з вузьким ареалом
  - б) види вимерлі та знищені у дикому стані
  - в) адвентивні малочисельні види хребетних
  - г) традиційні об'єкти колишніх промислів
26. *** Раритетність виду можна оцінити за ...
- а) рівнем таксономічної унікальності та ендемічності
  - б) поточною ціною виду на зоологічних ринках
  - в) темпом змін його чисельності за три генерації
  - г) кількістю складених протоколів екоінспекцією
27. ** Чим в созології відома формула $IE = \sum(k/C_i)$?
- а) це індекс ендемічності Кера для місцевої фауни
  - б) це показник Хью для оцінки охоронної категорії виду
  - в) це парадокс Сімпсона, коли рідкісний вид стає звичайним
  - г) це формула Дарвіна для оцінки ризику вимирання фауни

28. *** Що таке EDGE-species («наріжні види»)?
- а) еволюційно відокремлені й глобально zagrożені види
  - б) види з економічною доцільністю їхньої експлуатації
  - в) рідкісні види, які становлять небезпеку для людей
  - г) позначення всіх раритетних видів тварин в країнах ЄС
29. *** Оберіть три високораритетні види тварин України:
- а) видра, беркут, гадюка степова
  - б) вовк, лелека білий, хамелеон сірий
  - в) єнот, фазан, черепаха степова
  - г) кріт, дрізд співочий, гадюка водяна

Тема 5. «Гарячі території в охороні фауни»

30. *** Що розуміють під поняттям «сіра біота»?
- а) набір видів, за яким місцева фауна не відмінна від інших
  - б) надвисока частка рослин і тварин невиразного кольору
  - в) фауністичні комплекси аридних (пустельних) зон
  - г) біотичні угруповання в районах екологічних криз
31. ** Що таке «гарячі території» в охороні тварин?
- а) райони концентрації раритетних видів тварин
  - б) найбільш проблемні райони в галузі охорони фауни
  - в) місця, визначені МСОП як зони екологічного лиха
  - г) райони поширення надмірного браконьєрства
32. ** Яка основна вимога до визначення «hotspot»?
- а) збіг даних щодо місць концентрації різних груп організмів
  - б) відсутність високого антропогенного навантаження
  - в) відповідність до закону про «Червону книгу України»
  - г) наявність рекомендації комітету МСОП
33. ** «Гарячі території» на глобальному рівні — це:
- а) переважно великі острови і архіпелаги
  - б) всі приморські регіони континентів
  - в) всі гірські системи і височини
  - г) високі широти, полярні райони

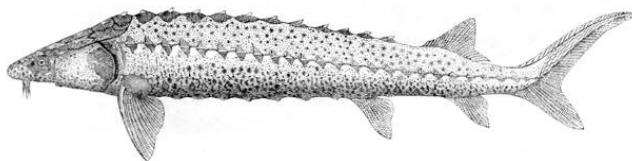

34. *** «Гарячі території» завжди визнають як ...
- а) території, перспективні для створення заповідників
  - б) зони екологічного лиха та екологічних криз
  - в) місця необхідних додаткових лісопосадок
  - г) зони підвищеного ризику для біорізноманіття
35. * Регіони концентрації рідкісних видів тварин в Україні:
- а) Карпати, Гірський Крим, долини великих річок
  - б) степова зона, польські озера, вершини гір
  - в) приморські степи і міжгірні долини Карпат
  - г) заповідники і заказники лісостепу й степу
36. *** Як співвідносяться поняття «гарячих території» та ПЗФ?
- а) гарячі території є першочерговими для включення до ПЗФ
  - б) hotspot і так є природно багатими, і їх не треба охороняти
  - в) hotspot є одним з типів заповідних територій за кордоном
  - г) гарячі території як зони екологічного лиха є антонімом ПЗФ

Тема 6. «Охорона тварин на ПЗТ України»

37. * Яку роль відіграють заповідники в охороні рідкісних видів?
- а) тут збирають дані щодо біології і динаміки їхніх популяцій
  - б) заповідники — ключове місце існування рідкісних видів
  - в) в заповідниках охороняють не рідкісні види, а екосистеми
  - г) заповідники є центрами розведення рідкісних видів
38. * Чи є наявність видів з ЧКУ критерієм створення ПЗТ?
- а) так, за законом про ПЗФ це один з провідних критеріїв
  - б) так, але за наявності не менше 10 видів з категорією CR
  - в) ні, єдиним критерієм є наявність цінних ландшафтів
  - г) навпаки, ПЗФ створюють для появи там рідкісних видів
39. * В чому полягає суть ідеї невтручання в заповідній справі?
- а) не можна втручатися у природні процеси в заповідниках
  - б) не заважати диким хижим полювати на свійських тварин
  - в) під час військових дій дика фауна не має зазнавати впливу
  - г) держава не повинна втручатися в оцінки природоохоронців

40. ** Значення резерватних сукцесій в охороні видів:
- а) вони несуть ризики погіршення умов існування диких видів
  - б) резерватні сукцесії покращують стан популяцій всіх видів
  - в) резерватна сукцесія — основа збереження рідкісних видів
  - г) резерватна сукцесія — важливий елемент біотехнії
41. * Чи можна охороняти види тільки в межах заповідників?
- а) охорона видів має відбуватися в межах їхніх ареалів
  - б) заповідники охоплюють найзначимі частину популяцій
  - в) так, заповідники і заказники створені саме для цього
  - г) дика фауна повинна бути зосереджена в заповідниках
42. ** Чи важлива біотехнія для рідкісних видів у заповідниках?
- а) тільки при малій площі ПЗТ і значних резерватних сукцесіях
  - б) завжди шкідливі за будь-яких умов, їх не має бути на ПЗТ
  - в) біотехнія є обов'язковою частиною менеджмент-планів ПЗТ
  - г) біотехнія і заповідники — абсолютно несумісні поняття
43. ** Яким є відсоток рідкісних видів на ПЗТ вищих рангів?
- а) на ПЗТ до 50–60% рідкісних видів мають стабільні популяції
  - б) на ПЗТ стабільні популяції формують лише 4–5 % видів
  - в) ареали всіх рідкісних видів охоплені заповідними об'єктами
  - г) до 30%, тобто всі види з категоріями «CR», «En» та «Vu»

Осетер руський, *Acipenser gueldenstaedtii*
(категорія LC, в Україні — Ex)
(рис. за: <http://en.wikipedia.org>)

Розділ 3.

Охоронні категорії видів і фактори загроз

Тема 7. «Охоронні категорії та їх критерії»

44. ** Головний критерій надання виду охоронного статусу:
- а) високий ризик вимирання
  - б) великі перепади чисельності
  - в) мала частота зустрічей у природі
  - г) відсутність сучасних даних про вид
45. ** Скільки є критеріїв для оцінки охоронної категорії виду?
- а) сім, включаючи оцінки і зміни чисельності і ареалу
  - б) тільки один — думка головного експерта
  - в) їх завжди три, але для різних груп різні
  - г) кількість критеріїв є довільною, але не менше 10
46. * Чи може рідкісний вид мати статус «загрозливого»?
- а) так, за умови відповідності критеріям низької чисельності
  - б) рідкісність виду ні за яких умов не означає його вразливість
  - в) будь-який рідкісний вид завжди має статус загрозливого
  - г) рідкісний вид — окрема від «загрозливий» категорія МСОП
47. ** Головна причина відсутності у виду охоронної категорії:
- а) брак даних або відсутність об'єктивних оцінок експертів
  - б) відсутність знахідок за останні 10 років або 3 генерації
  - в) відсутність досвіду утримання виду в неволі (ex-situ)
  - г) відомі випадки його значної шкодочинності у минулому
48. ** Які критерії МСОП важливі для оцінки категорії виду?
- а) достатньо, щоби «працював» один з визнаних критеріїв
  - б) потрібно, щоби задовольнялося не менше 5 критеріїв
  - в) потрібно, щоби задовольнялися одночасно всі критерії
  - г) важливими є не формальні критерії, а думка експерта

49. * Замініть словосполучення «категорії охорони» коректним:
- а) категорії видів (напр., категорії видів в червоних списках)
  - б) категорія охорони, або видові категорії охорони
  - в) наведене словосполучення і є єдино правильним
  - г) треба писати «категорії охорони видів»
50. * Чи збігаються категорії в ЧКУ з категоріями видів за МСОП?
- а) ні, в Україні категорії є видозміною системи МСОП 1948 р.
  - б) так, цілком збігаються, вони ідентичні з МСОПівськими
  - в) категорії МСОП не можуть діяти на національному рівні
  - г) Україна має власні категорії у зв'язку з унікальністю фауни

Тема 8. «Загрози існуванню видів за МСОП»

51. * До ключових загроз видів за МСОП відносяться:
- а) втрата біотопів, перепромисел, впливи адвентивних видів
  - б) зменшення природного добору і природні катаклізми
  - в) розвиток туризму і надмірні впливи дослідників на фауну
  - г) зростання кількості міст і людського населення
52. * Впливи адвентивних видів як загрози полягають у ...
- а) перехопленні просторових і трофічних ресурсів аборигенів
  - б) у переключенні дослідників на охорону адвентивних видів
  - в) вплив позитивні, адвентивні види збільшують різноманіття
  - г) поява адвентивних видів веде до змін меж природних зон
53. ** Як оцінити категорію виду, не знаючи його чисельність?
- а) можна за змінами відносної чисельності або ризиками
  - б) це неможливо, для всіх критеріїв потрібна чисельність
  - в) за частотою згадок виду в пошуковій системі Google
  - г) це треба робити за критерієм «ринкова ціна»
54. *** Чи є антропогенний фактор загрозою існування видів?
- а) так, за класифікатором МСОП 2/3 загроз є антропогенними
  - б) так, у класифікаторі МСОП щодо загроз є такий фактор
  - в) ні, антропогенний фактор часто має позитивні впливи
  - г) ні, це узагальнене позначення факторів існування видів

55. ** Складовими загроз групи «втрата ... місцезнаходжень» є:
- а) сільське господарство, вилучення ресурсів, зміни біотопів
  - б) глобальне потепління, забруднення довкілля, пожежі
  - в) перехід до багатопільної системи, збільшення пасовищ
  - г) ця група пов'язана тільки з природними катаклізмами
56. ** Ключові складові загроз групи «інвазії чужорідних видів»:
- а) конкуренція, хижацтво, гібридизація, привнесення патогенів
  - б) посилення мікроеволюційних процесів у видів-аборигенів
  - в) забруднення місцезнаходжень послідом інвазійних видів
  - г) випадкова загибель через розвиток промислу адвентистів
57. * Чи достатньо для охорони тварин створення заповідників?
- а) не достатнє, види треба охороняти в межах всього ареалу
  - б) достатнє, головне — зберегти природні популяційні ядра
  - в) якщо і заповідники разом з заказниками — достатньо
  - г) за умови їхньої охорони в межах всього заповідного фонду

Тема 9. «Полювання і біотехнія та созологія»

58. * Мисливство — це природокористування з метою ...
- а) здобування сировини або трофейних зразків
  - б) отримання матеріальної вигоди за відстріл
  - в) задоволення зростаючих потреб людей у білковій їжі
  - г) випробування нових видів вогнепальної зброї
59. ** Чи облікують мисливські господарства рідкісних видів?
- а) так, облікують всі види, що включені до ЧКУ
  - б) облікують всіх без винятку видів тварин
  - в) облікують всі види, окрім внесених до ЧКУ
  - г) тільки види, що є об'єктами полювання
60. ** Що розуміють під поняттям подвійний облік?
- а) облік одного й того ж звіра на двох суміжних ділянках
  - б) повторний облік фауни для уточнення первинних даних
  - в) паралельний облік фауни двома групами обліковців
  - г) додатковий облік звіра на «немисливських» ділянках

61. * Найпопулярніші об'єкти полювання в Україні:
- а) лисиці, кабани, сарни, качки
  - б) лисиці, зубри, муфлони, качки
  - в) борсуки, куниці, вовки, кулики
  - г) кабани, вовки, борсуки, кулики
62. * Що таке біотехнія з точки зору созології?
- а) покращення умов існування окремого виду чи групи видів
  - б) природне або штучне збільшення чисельності популяції
  - в) примусова модифікація просторової структури популяції
  - г) побічний ефект від програм з охорони рідкісних видів
63. * До чого призводить біотехнія на рівні угруповань?
- а) веде до зниження вихідного біорізноманіття
  - б) веде до збільшення біологічного різноманіття
  - в) веде до зникнення проблеми рідкісних видів
  - г) веде до покращення структури угруповань
64. * Які позитивні ролі виконує мисливство в охороні тварин?
- а) сприяє відтворенню популяцій об'єктів полювання
  - б) мисливці фактично є головними природоохоронцями
  - в) селекційний відстріл тварин для покращення генофонду
  - г) полювання компенсує брак природних хижаків

Видра річкова, *Lutra lutra*;
категорія *NT*, в Україні — *VU*
(за: <http://all-free-download.com>)

Розділ 4.

Червоні переліки (огляд, ЧКУ, регіональні ЧС)

Тема 10. «Поняття і огляд червоних переліків»

65. * Що таке «червоні» переліки (списки) тварин?
- а) список, що включає раритетну частину фауни
  - б) огляд поточних публікацій про рідкісні види
  - в) список видів, за які люди повинні червоніти
  - г) це символічна назва тварин, знищених людиною
66. * Якими були перші червоні переліки в охороні тварин?
- а) самообмеження громад на об'єкти і сезони полювання
  - б) списки тварин, за яких розплачувалися тільки червонцями
  - в) перелік видів червоної риби, які зазнали перепромислу
  - г) списки ендемічних видів тварин, описаних К. Ліннеєм
67. ** Ключова вихідна засада створення червоних переліків:
- а) суспільна домовленість про потребу обмеження промислу
  - б) обмеження доступу простолюду до природних ресурсів
  - в) охорона всіх тварин, чисельність яких є дуже низькою
  - г) перелік видів, не адаптованих до урбоекосистем
68. * Червоні переліки за обсягом бувають:
- а) міжнародні, національні та регіональні
  - б) глобальні та локальні
  - в) національні та локальні
  - г) аборигенні та адвентивні
69. * Загальні підстави для створення червоних переліків:
- а) комплексні, з увагою до ризиків втрати біорізноманіття
  - б) створення переліків видів з винятково цінними ознаками
  - в) пов'язані з оцінками ролі видів в еволюції біосфери
  - г) біоетичні, пов'язані з роллю тварин в розвитку культури

70. * Сфера дії червоних переліків (у просторі):
- а) діють в межах території держав або державних об'єднань
  - б) види зі списку охороняються в повних межах їхніх ареалів
  - в) в зоні національних інтересів країни, що їх запропонувала
  - г) червоні переліки діють тільки за територіях заповідників
71. * Чи існують червоні переліки з видами без категорій?
- а) так, такими зокрема є додатки до міжнародних договорів
  - б) такі переліки — особливість діяльності Green Peace
  - в) з 2000 р. всі червоні переліки подають без категорій
  - г) в усіх переліках вказують категорію раритетності виду
72. ** Виберіть огляд з описами загрожених видів:
- а) Червона книга України
  - б) Червона книга Чорного моря
  - в) Бернська конвенція
  - г) додатки до СИТЕС

Тема 11. «Структура переліків ЧКУ України»

73. ** Чи означає, що включений до ЧКУ вид є вразливим
- а) так, всі включені в ЧКУ види є вразливими
  - б) інколи так, але частіше не вразливий
  - в) ніколи не означає статус вразливості
  - г) категорії «вразливий» в ЧКУ не існує
74. ** Орієнтовна кількість видів тварин у ЧКУ?
- а) близько 540 видів, з тенденцією до зростання
  - б) з 4 видання (2000 року) понад 2000 видів
  - в) 126 видів, включаючи вимерлих в історичні часи
  - г) відповідно до року видання (2009 у виданні 2009 р.)
75. * Яким є відсоток хребетних в червоних переліках?
- а) бл. 40%, непропорційно видовому багатству
  - б) до 2%, пропорційно видовому багатству
  - в) завжди менший за % представленості метеликів
  - г) бл. 2/3 (бл. 67%) видів в ЧКУ — хребетні

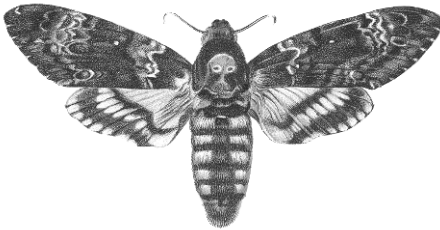

76. ** Чи мають «червонокнижні» види господарське значення?
- а) зазвичай жодного господарського значення
  - б) як правило, важливе господарське значення
  - в) невелике, але постійне (можливість торгівлі)
  - г) значення виду залежить від його категорії
77. ** Що означає наявність виду в «Червоній книзі»?
- а) сигнал про потребу охорони виду
  - б) факт реалізації програм з охорони
  - в) опис колишнього різноманіття
  - г) означає, що виду дуже недобре
78. *** Крива змін кількості рідкісних видів в ЧКУ має...
- а) має S-подібну форму (швидкий ріст і поступове насичення)
  - б) має Г-подібну форму (швидке зростання і стабілізація)
  - в) має О-подібну форму (циклічна зміна статусів)
  - г) форму «банана» (прогресивне зростання)
79. *** Чому зміни червоних списків називають «S-подібними»?
- а) є обмеження кількості видів загальним обсягом фауни
  - б) бо зміни є циклічними, з неповним 8-подібним циклом
  - в) перші моделі створені в Англії, де немає літери «Г»
  - г) крива є U-подібною, але описка стала визнаним терміном

Тема 12. «Регіональні червоні переліки»

80. * Які з областей мають затверджені червоні переліки:
- а) Сумська, Харківська та Луганська
  - б) тільки області з індустріальними центрами
  - в) більшість областей та АР Крим
  - г) всі області України та АН Крим
81. *** Наявність виду в червоному переліку дозволяє:
- а) охороняти природні комплекси від знищення
  - б) регулювати видачу ліцензій на полювання цих видів
  - в) впроваджувати державну програму з його охорони
  - г) пропонувати зміни до Міжнародної червоної книги

82. * Регіональні червоні переліки створюються для ...
- а) адміністративних областей
  - б) степових ділянок і лісових масивів
  - в) районів високої урбанізації
  - г) окремих природних зон
83. * У регіональних червоних списках переважають:
- а) різні групи хребетних
  - б) різні групи безхребетних
  - в) різні групи членистоногих
  - г) мисливські звірі та риби
84. *** На які частини поділяють регіональні червоні переліки?
- а) звичайно вони не поділяються на часткові переліки
  - б) на перелік умовно рідкісних і реально рідкісних видів
  - в) на списки видів з міжнародним і місцевим визнанням
  - г) за роками поновлення (доповнення) цих переліків
85. *** Регіональні «червоні переліки» затверджує ...
- а) обласна рада народних депутатів
  - б) ДУ екології у відповідній області
  - в) Верховна рада за поданням ОДА
  - г) обласна екологічна інспекція
86. *** Хто розробляє регіональні червоні переліки?
- а) наукові, природоохоронні й мисливські товариства
  - б) державне управління екології у області
  - в) виробники недеревинної продукції лісу
  - г) профільні депутатські комісії

Бражник мертва голова,
Acherontia atropos;
категорія *NE*, в Україні — *NT*
(за: <http://en.wikipedia.org>)

Розділ 5.

Міжнародна співпраця (БЕРН, СІТЕС та ін.)

Тема 13. «Міжнародні конвенції»

87. * В чому полягають переваги міжнародних договорів?
- а) у можливості об'єднання і координації зусиль
  - б) в розвитку політики добросусідства між державами
  - в) в узгодженні критеріїв визначення категорій видів
  - г) у можливості поїздок фахівців до різних країн
88. * Найвідоміші в Європі договори з охорони тварин — це:
- а) Бернська, Боннська та Вашингтонська конвенції
  - б) Бернська, Боннська та Лондонська конвенції
  - в) Потсдамська, Ялтинська та Празька конвенції
  - г) Балканська, Карпатська та Магрибська конвенції
89. ** Скільки угод про охорону тварин підписано Україною?
- а) прямо щодо охорони тварин — до 10 (СІТЕС, Боннська т.і.)
  - б) 18, відповідно до числа типів (молюски, хордові та ін.)
  - в) Україна підписує тільки двосторонні угоди, яких понад 60
  - г) укладено дві міжнародні угоди: Боннська та Бернська
90. * Яку історичну роль відіграв самміт ООН 1992 щодо довкілля?
- а) сформульовано поняття біорізноманіття і загрози втрат БР
  - б) прийнята конвенція щодо загроз глобального потепління
  - в) розроблено єдиний для всіх закон про охорону довкілля
  - г) прийнято єдину програму розвитку глобальної екомережі
91. ** Повна назва Боннської конвенції?
- а) Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин
  - б) конвенція з охорони синантропної фауни емігрантів
  - в) конвенція з охорони диких видів аборигенних тварин
  - г) конвенція щодо пам'яті тварин-жертв цивілізації

92. * CITES — це міжнародний договір, який стосується ...
- а) міжнародної торгівлі видами під загрозою зникнення
  - б) торгівлі раритетними видами екзотичних тварин в Європі
  - в) охорони природної спадщини та природних пам'яток
  - г) неприпустимості жорстокого поводження з дикими видами
93. * Формою періодичного звіту кожної країни за конвенцією є:
- а) національна доповідь про виконання угоди у поточному році
  - б) огляд наукових публікацій про конвенцію за поточний рік
  - в) презентація з ілюстраціями акцій на виконання конвенції
  - г) участь у міжнародному симпозіумі за підсумками року

Тема 14. «Бернська і Боннська конвенції»

94. * Які країни приєдналися до Бернської конвенції?
- а) всі країни Євросоюзу та його країни сусіди
  - б) ця конвенція об'єднує всі країни Старого Світу
  - в) всі країни світу з ВВП понад 100 \$ на душу
  - г) це угода між країнами Центральної і Східної Європи
95. ** Охорону яких видів забезпечує Бернська конвенція?
- а) типових для Європи аборигенних видів, що є вразливими
  - в) адвентивних видів, включаючи цінних сільгосптварин
  - б) види фауни, поширені виключно в межах Європи
  - в) найвідоміших тотемних тварин народів світу
96. *** Що таке додатки до Бернської конвенції?
- а) перелік рідкісних видів і заборонених засобів здобування
  - б) переліки країн учасниць та їхніх штаб-квартир
  - в) переліки фахівців за кожною групою об'єктів охорони
  - г) стенограми засідань постійних комітетів БК
97. * Яка роль Постійного комітету Бернської конвенції?
- а) це штаб-квартира з координації діяльності країн-учасниць
  - б) це міжнародний природоохоронний трибунал
  - в) це прес-клуб для вирішення суперечок між країнами
  - г) це штаб-квартира з організації щорічних конференцій

98. ** Документи Постійного комітету Бернської конвенції:
- а) рекомендації, резолюції та поправки до додатків
  - б) директиви для урядів країн-учасниць конвенції
  - в) щорічні огляди стану фауни країн-учасниць конвенції
  - г) плани дій з відновлення вимерлих видів тварин
99. * Групи тварин особливої уваги в Боннській конвенції:
- а) птахи, кажани та китоподібні
  - б) членистоногі та молюски
  - в) гризуни і морські риби
  - г) риби та морські ссавці
100. ** Тематичні угоди в межах європейських конвенцій
- а) Eurobats (щодо кажанів) та Assobams (щодо китоподібних)
  - б) Eurobaks (щодо Планів дій) та Eurogar (щодо раритетів)
  - в) Eurorats (щодо інвазій) та Assomods (щодо координації)
  - г) Eurolife (щодо аборигенів) та Asconet (щодо екомережі)

Тема 15. «Міжнародний договір CITES»

101. *** Конвенція CITES прийнята з метою ...
- а) обмеження впливу торгівлі на популяції рідкісних видів
  - б) регуляції попиту на ринках приватних зоологічних колекцій
  - в) контролю країни, які не мають біоетичного законодавства
  - г) підтримки ініціатив у збереженні традиційних промислів
102. ** Положення CITES практично діють ....
- а) на кордонах і митницях країн-учасниць CITES
  - б) при торгових угодах розвинених країн з третім світом
  - в) у стосунку до країн у стані війни, що загрожує фауні
  - г) тільки у країнах, що є членами ЄС і БРІК
103. * Скільки існує додатків до CITES?
- а) існує три додатки: 1-й, 2-й і 3-й
  - б) додатків — два: червоний і зелений
  - в) на кожний клас тварин по одному
  - г) понад 85, за кількістю країн-учасниць

104. *** У стосунку до об'єктів СІТЕС торгівля допустима ...

- а) при дотриманні вимог статей про додатки до СІТЕС
- б) тільки видами СІТЕС, що мають офіційну ринкову ціну
- в) СІТЕС не стосується торгівлі видами тварин
- г) тільки тими видами, яких розводять у неволі

105. * Для безперешкодного вивозу об'єктів СІТЕС треба

- а) щонайменше отримати дозвіл адміністративного органу
- б) навести митникам докази некомерційного типу товару
- в) сплатити благодійний внесок на відновлення цього виду
- г) дати довідку, що митниця іншої країни чекає на товар

106. * Які об'єкти можуть бути під увагою СІТЕС?

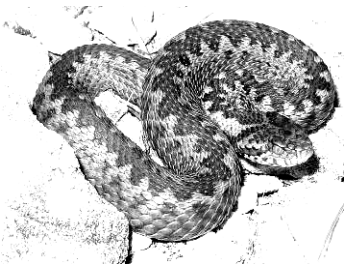
- а) чучела і шкіри тварин і самі тварини
- б) фотографії рідкісних видів тварин
- в) література з порушенням норм біоетики
- г) браконьєрські знаряддя вбивства

107. *** Виберіть деривати, що прямо регулюються СІТЕС?

- а) шкіри, чучела і хутро будь-якого виду з додатку 2 СІТЕС
- б) всі деривати диких тварин при наявності штучних аналогів
- в) записи криків переляканих тварин і фото вбитих тварин
- г) хутро будь-яких розведених в культурі рідкісних тварин

108. ** Виберіть об'єкт, який точно не регулюється СІТЕС?

- а) повний скелет мамонта
- б) портфель зі шкіри крокодила
- в) чорна ікра нефасована
- г) чучело бенгальського тигра

Гадюка степова, *Vipera renardi*
(*V. ursinii renardi* auct.);
категорія VU, в Україні — VU
(за: <http://en.wikipedia.org>)

Розділ 6.

Плани дій і охорона тварин поза ПЗФ

Тема 16. «Плани дій з охорони тварин»

109. * Головна мета створення Планів дій (Action plan):
- а) розробка заходів з підтримки популяцій рідкісного виду
  - б) деталізований план перехоплення ринків рідкісних видів
  - в) огляд актуальних тем дослідження екології рідкісних видів
  - г) координація зусиль природоохоронців у охороні видів
110. * Як пов'язаний Action plan з питаннями охорони видів?
- а) ПД спрямований на відновлення популяцій рідкісного виду
  - б) це заходи з відновлення експлуатаційного потенціалу виду
  - в) ПД спрямований на зменшення інтересу до рідкісного виду
  - г) не пов'язані, вони мають діаметрально протилежні задачі
111. * Типова назва Плану дій (Action plan):
- а) план дій з охорони прудкої очеретянки в Україні
  - б) план дій з оптимізації промислу бабаків на Луганщині
  - в) план дій з підтримки популяцій ондатри в Україні
  - г) план дій з регуляції чисельності вовків у Європі
112. * Типовий план дій з охорони певного виду включає ...
- а) аналіз загроз і пропозиції з відновлення популяцій
  - б) обґрунтування вибору об'єкту та фінансування досліджень
  - в) огляд особливостей біології виду і вивчення його екології
  - г) аналіз історії існування виду і перспектив його виживання
113. * Що таке «парасольковий ефект» у Планах дій?
- а) реалізація пунктів плану, які мають позитивні побічні ефекти
  - б) можливість залучення зацікавлених в його реалізацію сторін
  - в) контроль факторів уразливості та «прикриття» від їхньої дії
  - г) можливість створення захисних елементів ландшафту

114. ** Оберіть види, важливі для Планів дій на Луганщині:

- а) хохуля, пугач і гадюка степова
- б) вовк, фазан і карась сріблястий
- в) ведмідь, дятел і ящірка прудка
- г) кінь дикий, сойка і вуж водяний

115. *** Які види є найкращими для індикації середовища?

- а) високо спеціалізовані
- б) низько спеціалізовані
- в) тільки неспеціалізовані
- г) спеціалізація не має значення

Тема 17. «Види-символи і охорона *ex-situ*»

116. ** Що таке види-символи в созології?

- а) види, охорона яких знаходить широку підтримку
- б) переліки видів, присутністю яких можна пишатися
- в) будь-які види, які мають охоронний статус
- г) знищені людиною види, оголошені мучениками

117. * Приклади видів-символів в охороні фауни в Україні:

- а) зубр, лелека, хохуля, жук-олень
- б) соболь, козеріг, муфлон, жук-жаба
- в) муфлон, плямистий олень, піленгас
- г) мамут, волохатий носоріг, дикий бик

118. * Прикладами видів-символів в охороні природи Степу є:

- а) бабак степовий, кінь тарпан, степова гадюка
- б) степова миша, степовий вовк, степова жаба
- в) жук-могильник, орел-могильник, осетер
- г) вівірка-телеутка, єнот смугастий, хохуля

119. * Чи варто створювати Плани дій для видів-символів?

- а) це першочергові об'єкти для розробки планів дій
- б) це види, для яких спеціальні плани дій не потрібні
- в) тільки після проведення додаткового обґрунтування
- г) тільки для невідомих, для покращення ситуації з ними

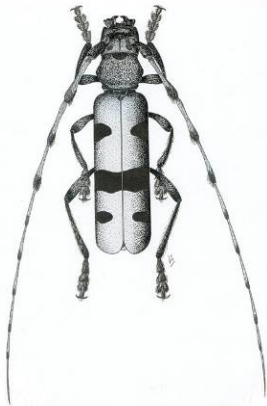

120. ** Як співвідносяться поняття тотем і вид-символ?
- а) це об'єкти особливої уваги з боку людини
  - б) це обов'язкова частина традицій природокористування
  - в) це поняття, абсолютно протилежні за змістом
  - г) перше — вимерлі раритети, друге — поки живі
121. * Які види тварин мають особливий охоронний статус?
- а) види-символи, що є героями епосів і добре відомі загалу
  - б) види, які мають недобру славу і власне тому є вразливими
  - в) види, які є найбільш родинними до відомих свійських тварин
  - г) види, у яких велика кількість хромосом і уразливий генотип
122. *** Що таке резервні популяції в темі охорони тварин?
- а) це групи тварин ex-situ для розведення і випуску у природу
  - б) це популяції in-situ для формування заповідних фаун
  - в) це група видів категорії Ex для відновлення їх у природі
  - г) це проби in-vitro для клонування генофонду раритетів

Тема 18. «Біоетика як фактор охорони»

123. * Який основний біоетичний закон діє в Україні?
- а) закон про захист тварин від жорстокого поводження,
  - б) закон про любов до диких і свійських тварин,
  - в) закон про обов'язкове ліцензування полювань
  - г) такого закону в Україні немає і не скоро буде
124. ** Чи загрожують наукові дослідження статусу видів?
- а) дослідницький інтерес не входить до переліку загроз МСОП
  - б) понад 100 видів зникло через надмірний інтерес дослідників
  - в) наукові дослідження провокують винищення багатьох видів
  - г) дослідники винні у винищенні багатьох рідкісних видів
125. * Чи є проблемою поїдання одного рідкісного виду іншим?
- а) ні, якщо це природні взаємини двох аборигенних видів
  - б) так, потрібно підгодовувати види альтернативними кормами
  - в) так, необхідно розробити план дій щодо підгодівлі хижака
  - г) ні, просто необхідна переоцінка охоронної категорії видів

126. * Що включає в себе поняття екоцентризму?
- а) розгляд живого у термінах людської моралі (право на життя)
  - б) формування міських версій образів добрих диких тварин
  - в) виставлення теми співчуття до диких тварин в центр дискусій
  - г) формування екопартій центристської орієнтації в усьому світі
127. *** Заборона полювання покращує стан рідкісних видів?
- а) ні, ситуацію може змінити тільки контроль браконьєрства
  - б) заборона сприятиме відновленню популяції рідкісних видів
  - в) заборона призведе до зростання рівня браконьєрства
  - г) полювання чи його відсутність не впливають на статус видів
128. ** Зростання ролі біоетики в сучасному світі пов'язано з:
- а) появою сурогатних альтернативних ресурсів
  - б) тотальним зростанням моральності населення
  - в) поширенням вегетаріанства і релігії серед молоді
  - г) популярністю терміну і підтримкою мас-медіа
129. ** Назвіть найвідоміші центри біоетики в Україні?
- а) Харків (журнал Крик), Київський еколого-культурний центр;
  - б) Київ (журнал Таксидермія), Національний проєкоцентр
  - в) Луганськ (журнал Масакра), Донецький Нацпарк;
  - г) Одеса (журнал Лісова справа), центральна рада УТМР

Розалія альпійська, *Rosalia alpina*;
категорія *VU*, в Україні — *VU*
(за: <http://th02.deviantart.net>)

Розділ 7.

Проблеми охорони за сучасних умов

Тема 19. «Статус тварин поза ПЗФ»

130. ** Частка популяцій раритетних видів за межами ПЗФ:
- а) понад 80% популяцій раритетів існує за межами ПЗФ
  - б) близько 50%, з популяційними ядрами саме у заповідниках
  - в) до 10% поза ПЗФ, основні популяції в межах заповідників
  - г) всі раритетні види уникають ПЗТ через резерватні sukcesії
131. ** Якщо на військовому об'єкті гніздиться рідкісний птах, це:
- а) індикатор бережливого ставлення людей до дикої фауни
  - б) сигнал для зачистки території від присутності дикої фауни
  - в) однозначний привід до виключення виду з Червоної книги
  - г) привід для припинення навчань на час гніздування птаха
132. * Чому рідкісні види частіше зустрічаються поза ПЗФ?
- а) бо площа ПЗФ мала і в них йдуть резерватні sukcesії
  - б) бо вони споконвічно існували поза ПЗФ
  - в) бо природолюби живуть, як правило, у містах
  - г) бо біля міст є багато джерел харчування
133. * Чи мають рідкісні види охоронний статус поза ПЗФ?
- а) статус виду не залежить від поширення окремих особин
  - б) поза ПЗФ всі види є рідкісними, тому статус їм не потрібен
  - в) кожний вид втрачає охоронний статус поза заповідниками
  - г) поза заповідниками охороняють тільки види категорії «CR»
134. ** Що найбільше сприяє рідкісним видам поза ПЗФ?
- а) заощадливі форми природокористування
  - б) розвинена мережа природоохоронних організацій
  - в) наявність географічно близьких заповідних об'єктів
  - г) низький інтерес місцевого населення до дикої фауни

135. * Основний зміст охорони тварин на мисливських угіддях:
- а) усебічне сприяння приросту популяції мисливських видів
  - б) підтримка хижаків для селекції трофейних якостей звіра
  - в) першочергова охорона видів, внесених до Червоної книги
  - г) боротьба з браконьєрами, рибалками і грибниками
136. * Приклад біотехнічного заходу для охорони птахів:
- а) створення штучних гніздівель у порушених біотопах
  - б) інкубування яєць з подальшим випуском пташенят
  - в) контроль гнізд і вилучення пташенят, що відстають у рості
  - г) відстріл конкурентів і розкладання антигельмінтних засобів

Тема 20. «Статус тварин в урболандшафті»

137. ** Основа політики щодо диких тварин у містах — це:
- а) визнання права будь-якого аборигенного виду на життя
  - б) охорона урбоценозів від проникнення в них диких тварин
  - в) жорсткий поділ території існування людей і диких тварин
  - г) швидке залучення фахівців для вилучення диких тварин
138. * Які види знаходяться у містах під охороною закону?
- а) всі, що включені до Червоної книги України
  - б) всі дикі тварини, включаючи й здичавілих
  - в) всі тварини, незалежно від статусу
  - г) всі, які виконують функцію парій (пси, голуби)
139. * Дикі і здичавілі тварини у містах називаються:
- а) синантропи, урбофіли, комменсали
  - б) екзантропи, аборигени, аменсали
  - в) паразити, паразитоїди і ксилофаги
  - г) види-символи дикої природи
140. *** Людина у містах щодо диких тварин виступає як ...
- а) аменсал та мутуаліст
  - б) коменсал та консумент
  - в) конкурент та хижак
  - г) симбіонт та альтруїст

141. * Чи є дикі тварини у містах джерелом зоонозів?
- а) так, з ними пов'язують спалахи сказу, туляремії тощо
  - б) тільки джерело гепатиту, але цей зооноз подолано
  - в) дикі тварини ніколи не приносять в міста зоонози
  - г) дикі тварини самі потерпають від міських хвороб
142. * При виявленні рідкісного виду в будівлі важливо ...
- а) звернутися у найближчий центр охорони тварин
  - б) будь-яким способом видворити тварину у природу
  - в) знати, що всі дикі тварини в містах є поза законом
  - г) передати її на аналіз до ветеринарної служби
143. * Основна небезпека для диких тварин у містах — це:
- а) антропогенні пастки та негативне ставлення городян
  - б) хвороби свійських і бродячих тварин
  - в) електромагнітне забруднення середовища
  - г) поширення бетонних споруд у містах

Тема 21. «Адвентивна біота та її впливи»

144. ** Виберіть пояснення поняттю «адвентивна фауна»:
- а) комплекс чужорідних видів у складі місцевої фауни
  - б) комплекс видів, що є конкурентами синантропної фауни
  - в) найдавніші види-аборигени певної природної зони
  - г) перелік видів, бажаних для поновлення місцевої фауни
145. ** Виберіть головні фактори появи адвентивної біоти:
- а) транспорт, втеча з культури, руйнація природних бар'єрів
  - б) зменшення або відсутність контролю браконьєрства
  - в) збільшення кількості поголів'я свійських тварин
  - г) домінування місцевих економічних інтересів
146. * Оберіть коректний список чужорідних видів в Україні:
- а) людина, ондатра, нутрія
  - б) зубр, єнот, бабак степовий
  - в) олень плямистий, вовк, фазан
  - г) пацюк, хатня миша, хохла

147. * Що таке біоценотичні агресори і біоценотичні кризи?

- а) чужорідні види зі значним впливом на екосистеми
- б) аборигени, які різко змінюють свої функції в екосистемі
- в) люди-переселенці, які винищують місцеву фауну
- г) люди за межами населених пунктів та їхня діяльність

148. ** Впливи адвентивних видів на природні комплекси ...

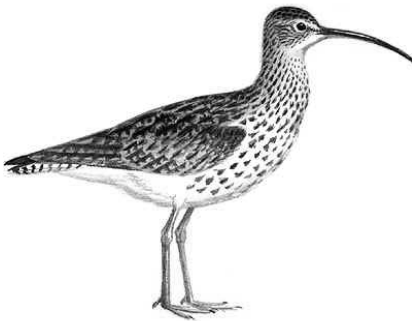
- а) завжди негативні в усіх досліджених випадках
- б) завжди позитивні, оскільки є збільшення різноманіття
- в) в цілому позитивні, бо компенсують втрати інших видів
- г) адвентивні види не впливають на аборигенну фауну

149. * Наявність здичавілих псів і котів у заповідниках ...

- а) однозначно шкодить справі охорони місцевої фауни
- б) є позитивним фактором, як наявність будь-якого хижака
- в) сприяє відновленню відсутніх трофічних ланцюгів
- г) не впливає на місцеву фауну через свою епізодичність

150. ** Інвазії є характерними для таких екосистем:

- а) з порушеною структурою природних угруповань
- б) з великою екологічною ємністю (і тому корисні)
- в) для екосистем, що тотожні рідним для інвайдерів
- г) для мало порушених людиною природних комплексів

Кульон тонкодзьобий,
Numenius tenuirostris;
категорія CR, в Україні — CR
(за: <http://ec.europa.eu/environment>)

Завдання на самостійну роботу «План дій»

Завдання на розробку Плану дій

Підготувати План дій (ПД) щодо охорони певного виду (групи видів) тварин, зазначивши мету Плану і розробивши основні його складові за обраною вами або рекомендованою нижче схемою і презентувати його. Кінцевою задачею цього завдання є формування чітких уявлень не тільки про значимість виду і охоронних заходів, але і про потреби витрат часу, людських і фінансових ресурсів на його реалізацію.

Рекомендовані розділи Плану дій

Обґрунтування вибору об'єкту. Пояснити мету ПД (відновлення, підтримка, зменшення дії факторів). Важливим є посилання на авторитетні джерела щодо потреб охорони об'єкту, включаючи його унікальність, роль в структурі екосистем, історико-культурне значення.

Біологія виду. Описати відомості про біологію виду, важливі для впровадження ПД: живлення, розмноження, біотопи, просторово-часова динаміка, демографія, мутуалістичні взаємини тощо.

Оцінка життєздатності популяцій. Описати стан популяцій, щодо яких буде впроваджуватися ПД. Проаналізувати найбільш сприятливі умови для існування виду в регіоні і потреби у залученні резервних популяцій. Дати перелік тих особливостей біології та екології виду, які входять до числа критичних у життєдіяльності особин чи популяцій.

Фактори вразливості. Проаналізувати фактори вразливості за класифікатором МСОП щодо загроз. Визначити ключові загрози і деталізувати їх у стосунку до об'єкту, регіону і наявних форм природокористування. Проаналізувати ризики появи інших лімітуючих факторів, у т.ч. тих, що можуть впливати на популяційні процеси. Оцінити фактично наявні форми природокористування, що сприяють виду.

Потреби біотехнії. Оцінити потреби у зміні біотопів і структури угруповань, важливі для реалізації ПД, з огляду на можливість відновлення окремих середовищних характеристик. Оцінити можливості підтримки локальних популяцій на доступній площі, в умовах наявних місцезнаходжень, шляхом корекції біотопів і доступності ресурсів.

Законодавчий супровід. Навести законодавчі документи, які можуть сприяти реалізації ПД та по можливості запропонувати спеціальні форми підтримки: державна чи обласна програма, рішення про підтримку від місцевих органів влади або землекористувачів, створення нових ПЗФ, зміни форм природокористування та система компенсацій.

Календарний план і людські ресурси. Оцінити необхідний на реалізацію ПД час і потреби у залученні фахівців та інших виконавців. Виокремити окремі етапи проекту із зазначенням часу і людських потреб на їхню реалізацію, а також подальшого моніторингу та корекції ПД.

Складання бюджету. Оцінити загальну вартість ПД при його затвердженні і рекомендації до виконання і оцінку мінімального бюджету на випадок його обмеження, включаючи витрат на теренові і камеральні дослідження, біотехнію, роботу з тваринами, залучення фахівців тощо.

Очікувані результати. Фактичні результати реалізації проекту, які можуть бути отримані в результаті його реалізації. Перелік конкретних результатів (не заходів для їх отримання, а саме результатів) у форматі «буде збільшено... / зменшено», «очікується, що...».

Оцінка ризиків. Перелічити і проаналізувати фактори, які будуть сприяти виконанню проекту, та фактори, що формують комплекс ризиків щодо виконання проекту (отримання очікуваних результатів). Передбачити заходи щодо уникнення або пом'якшення дії цих ризиків.

Оформлення звіту за завданням

План дій готується при проходженні курсу обсягом 1 кредит (54 год.) і більше, в позаурочний час відповідно до обсягу навантаження студента на самостійну роботу (звичайно близько 30–50 год.).

План дій оформляється одним з двох способів:

- 1) у формі друкованої версії обсягом 5–10 сторінок,
- 2) у формі електронної презентації обсягом 10–15 слайдів.

Орієнтовний обсяг одного з 10 анонсованих вище розділів Плану дій має складати в середньому 0,5 стор. тексту або 1 слайд презентації.

Представлення (захист) Плану дій відбувається на семінарі.

Спеціальні терміни і поняття

Перелік спеціальних термінів і понять

адвентивний вид	МСОП
адміністративний орган	«наріжні види» (EDGE-species)
антропогенні пастки	національна доповідь
антропогенний фактор	охоронний статус
Бернська конвенція	парасольковий ефект
Боннська конвенція	перепромисел
біоетика	План дій (Action Plan)
біорізноманіття	ПЗТ та ПЗФ
біотехнія	подвійний облік
браконьєрство	полювання
вид-індикатор	Постійний комітет
види-символи	природокористування
вимирання	промисел
відтворення популяцій	раритет (вид-раритет)
вразливість	раритетна фауна
втрата біотопів	регіональний червоний список
гаряча територія	резерватна сукцесія
дериват	резервна популяція
екоцентризм	релікт таксономічний
ендемичність	реліктовий вид
ефект метелика	ризик вимирання
закон Ван-Валена	ризика втрат БР
заповідник	середовищевірна діяльність
згасання популяцій	«сіра біота»
інвазійний вид	созологія
індекс ендемічності	трофей мисливський
категорія «брак даних»	фактор уразливості
категорія виду	Червона книга
категорія «вразливий»	червоний перелік
категорія «загрожений»	чужорідний вид
класифікатор загроз	шкодочинний вид
комісії МСОП	Accobams
конвенція СІТЕС	EDGE-species
концепції охорони	Eurobats
критерії оцінки категорій	ex-situ
метапопуляція	hotspot
міжнародна угода	in-situ
мисливство	IUCN
мисливський вид	SSC

Тлумачення ключових термінів і понять

Нижче наведено головні поняття (з вище наведеного переліку) у авторському визначенні, виключно у їхньому созологічному розумінні.

Біорізноманіття — інтегральна характеристика таксономічного багатства живого, що визначається історією формування і сучасним станом фауністичних комплексів; як правило, оцінюється через видове багатство, проте нерідко включає і внутрішньовидове різноманіття.

Види-символи — види, що є добре відомими загалу і викликають серед пересічних громадян виразно позитивні реакції щодо їх збереження та відтворення, і у стосунку до яких відомі ефективні Плани дій; добір видів-символів є одним з найефективніших заходів охорони БР.

Гарячі території — райони високої концентрації раритетних видів, особливо важливі для першочергових заходів з охорони біорізноманіття (вкл. створення заповідних об'єктів або сталого розвитку територій) та найперспективніші для природоохоронних дій.

Закон Ван-Валена — базове положення созології, згідно з яким виграш будь-якого виду у користуванні певними ресурсами еквівалентний сумарному програшу всіх інших видів; закон актуальний при розробках біотехнічних заходів, аналізі впливів адвентивних видів тощо.

Метапопуляція — система локальних популяцій певного виду, які знаходяться у постійній взаємодії (вкл. обмін особинами), хоча часто виступають як умовно ізольовані; природоохоронні заходи є ефективними тільки при їх реалізації в рамках концепції метапопуляцій.

Наріжні види (*EDGE-species*) — дослівно з англійського акроніму означає еволюційно відокремлені та глобально загрожені, тобто види, що є реліктами (у мірили своєї групи), і мають високі ризики вимирання; ця концепція може бути застосована і на регіональному рівні.

Плани дій — перелік і послідовність ефективних заходів (вкл. біотехнічні) для відновлення, підтримки або покращення стану популяцій раритетних видів, вкл. аналіз загроз і ризиків вимирання, а також мінімально необхідних дій для зміни поточної ситуації на краще.

Раритетна фауна — перелік видів, що представляють найунікальнішу і найуразливішу частину видового багатства місцевої, регіональної або глобальної фауни (вкл. релікти та ендеми). На глобальному рівні поняття збігається з поняттям *EDGE-species* («наріжні види»).

Література та Інтернет-ресурси

В цьому розділі наведено перелік рекомендованої літератури і документів, важливих для освоєння курсу. Спеціальну увагу приділено доступу джерел в Інтернет-мережі. Джерела узагальнено трьома переліками: а) видання, б) законодавчі акти, в) інтернет-ресурси.

Наукові й освітні видання

Атемасова Т. А. Навчально-методичний посібник за курсом «Теоретичні основи охорони фауни». — Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2007. — 52 с.

<http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/3543/2/Teoretichni%20osnovi.pdf>

Бигон М., Харпер Дж., Таунсенд К. Екологія. Особи, популяції і сообщества. — Москва: Мир, 1989. — Том 1. — 667 с.

<http://www.twirpx.com/file/53317>

Бурда Р., Придатко В. Тести: Наземні та водні екосистеми, Наземні екосистеми та методи біологічного моніторингу, Ландшафтна екологія, Ландшафтна екологія “2”, Заповідна справа / Електронний варіант. — Київ: КЕАЕК (НАУ), 2007. — 112 с. (Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 21482 від 26.07.2007).

Жизнеспособность популяций: природоохранные аспекты / Под ред. М. Сулея; пер. с англ. под ред. А. В. Яблокова. — Москва: Мир, 1989. — 224 с. — ISBN 5-03-001205-2.

Загороднюк І. Наземні хребетні України та їх охоронні категорії (довідник для семінарів з зоології, екології, та охорони природи). — Ужгород: Ліра, 2004. — 48 с.

<http://www.lucanus.org.ua/articles/vertebr/tetrapoda-ukr.pdf>

Загороднюк І. В., Полуда А. М., Ємельянов І. Г. Фауна України: стан і заходи збереження // Збереження і невиснажливе використання біорізноманіття України: стан та перспективи / За ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонко. — Київ: Хімджест, 2003. — С. 38–72.

[http://www.terioshkola.org.ua/library/zag/zag-2003-\(fauna-protect\).pdf](http://www.terioshkola.org.ua/library/zag/zag-2003-(fauna-protect).pdf)

Залепухин В. В. Теоретические аспекты биоразнообразия: Учебное пособие. — Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2003. — 192 с. — ISBN 5-85534-815-6.

<http://sor.volsu.ru/library/docs/00000761.pdf>

Зінгстра Х., Костюшин В., Мочарська Л. та ін. Стратегічний план дій впровадження в Україні Директиви 92/43/ЕЕС про збереження природних типів оселищ та видів природної флори й фауни (2011–2020). — Львів: Вид-во ЗУКЦ, 2011. — 48 с.

http://awsassets.panda.org/downloads/draft_of_strategic_action_plan_2.pdf

- Концепція збереження біологічного різноманіття України.* — Київ: Мінекобезпеки України, 1998. — 16 с. — (Постанова КМУ № 439 від 12 травня 1997 року «Про Концепцію збереження біологічного різноманіття України»).
- <http://zakon.nau.ua/doc/?code=439-97-%EF>
- Костюшин В. А., Губар С. І., Доманлінець В. Г.* Стратегія розвитку моніторингу біорізноманіття в Україні / Європейський центр охорони природи; Національний екологічний центр України. — Київ, 2009. — 58 с.
- <http://biomon.org/wp-content/strategy.pdf>
- Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів / Відпов. ред. О. Микитюк.* — Київ: СофтАРТ, 2000. — 212 с. ISBN 966-95027-5-6.
- Нестеров Ю. В.* Практичні поради зі збереження біорізноманіття у сільськогосподарських угіддях. — Київ: Wetlands International Black Sea Programme, 2005. — 64 с.
- <http://www.wetlands.org/LinkClick.aspx?fileticket=iLFgksC7sWA%3D&tabid=56>
- Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду / Бізіля К. М., Гавриленко В. С., Гамор А. Ф. та ін.* — Харків: ВД «Райдер», 2005. — 160 с.
- Придатко В. І.* Біорізноманіття і біоресурси України: огляд SoE-публікацій (1992–1998 рр.), переоцінка трендів і тенденцій (1966–1999 рр.) // Довкілля і ресурси: наукові проблеми. Збірник праць Українського інституту досліджень навколишнього середовища і ресурсів. — Київ: УІДНЦР, 2000. — С. 194–215. — ISBN 966-95141-1-6.
- http://www.ulrmc.org.ua/publication/naturalres/Biodiversity%20and%20bioresources%20in%20Ukraine%20-%20Review%20of%20SoE-publications_ukr.pdf
- Раритетна теріофауна та її охорона / За ред. І. Загороднюка.* — Луганськ, 2008. — 312 с. (Серія: Праці Теріологічної Школи. Випуск 9).
- <http://terioshkola.org.ua/ua/library/pts9-rarity.htm>
- Смуров А. В., Максимов В. Н., Тикунів В. С.* Моніторинг биорізноманіття // Географія і моніторинг биорізноманіття. — Москва: Изд-во НУМЦ, 2002. — С. 303–370.
- Фауна України: охоронні категорії. Довідник / О. Годлевська, І. Парнікоза, В. Різун, Г. Фесенко, Ю. Куцоконь, І. Загороднюк, М. Шевченко, Д. Іноземцева; ред. О. Годлевська, Г. Фесенко.* — Видання друге, перероблене та доповнене. — Київ, 2010. — 80 с. — ISBN 978-966-7830-13-5.
- http://kazhan.org.ua/ukr/library/rl_2010.htm
- Червона книга України. Тваринний світ.* — Київ: Укр. енцикл., 1994. — 464 с.
- <http://mail.menr.gov.ua/publ/redbook/redbook.php?action=zmist1>
- Червона книга України. Тваринний світ / За ред. І. А. Акімова.* — Київ: Глобал-консалтинг, 2009. — 600 с.
- <http://pryroda.in.ua/blog/cherovona-ta-zelena-knyga-2009/>
- Чопик В. И., Щербак Н. Н., Ардамацкая Т. Б. та ін.* Редкие и исчезающие растения и животные Украины; Справочник / Отв. ред. К. М. Сытник. — Киев: Наукова думка, 1983. — 253 с. — ISBN: 5-12-001143-8.

- IUCN Red List Categories and Criteria: Version 3.1 / IUCN Species Survival Commission.* — Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN, 2001. — ii + 30 p.
http://www.iucnredlist.org/documents/redlist_cats_crit_en.pdf
http://www.iucnredlist.org/apps/redlist/static/categories_criteria_3_1
- IUCN/SSC Guidelines for re-introductions (Керівництво МСОП щодо реінтродукцій)*
<http://iucn.org/themes/ssc/pubs/policy/reinte.htm>
- Guidelines for Application of IUCN Red List Criteria at Regional Levels: Version 3.0.* IUCN Species Survival Commission. — Gland (Switzerland), Cambridge (UK): IUCN, 2003. — ii + 26 pp.
http://iucn.org/about/work/programmes/species/red_list/resources/technical_documents/guidelines_application/
http://intranet.iucn.org/webfiles/doc/SSC/SSCwebsite/Red_List/regionalguidelinesEn.pdf
- Landscape Ecology: Textbook on Application of Pressure Based Biodiversity Modelling for National and Regional Educational Purposes / Prydatko V. I., Kolomytsev G. O., Burda R. I., Chumachenko S. M.* — Kyiv: NAU, 2008.—100 pp.
[http://www.globio.info/downloads/115/Report+-+Prydatko+et+al+\(2008\)+Textbook+on+application+of+pr.pdf](http://www.globio.info/downloads/115/Report+-+Prydatko+et+al+(2008)+Textbook+on+application+of+pr.pdf)

Законодавчі акти¹

- Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі.* Берн, 19 вересня 1979 року. Офіційний переклад. (ратифікована Верховною Радою України 29 жовтня 1996 року). — Офіційний переклад:
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_032
<http://zhitomirecoproect.com.ua/sites/default/files/1.pdf>
видано як: *Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік).* — Київ, 1998. — 76 с.
- Про екологічну експертизу.* Закон України № 45/95-ВР від 1995.02.09 // ВВР. — 1995. — № 8, ст. 54.
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80>
- Про захист тварин від жорстокого поводження.* Закон України № 3447-IV від 21.02.2006 // ВВР. — 2006. — № 27, ст. 230.
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3447-15>
- Про мисливське господарство та полювання.* Закон України N 1478-III від 22 лютого 2000 року // ВВР. — 2000. — № 18, ст. 132.
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>
- Про охорону навколишнього природного середовища.* Закон України № 1264-ХІІ від 25.06.1991 // ВВР. — 1991. — № 41, ст. 546.
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

---

¹ Тут і далі «ВВР» = Відомості Верховної Ради України.

- Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі.* Закон України N 436/96-ВР від 29 жовтня 1996 року // ВВР. — 1996. — № 50, ст. 278.
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436/96-%D0%B2%D1%80>
- Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення.* Закон України № 662-XIV від 14 травня 1999 // ВВР. — 1999. — № 28, ст. 232.
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/en/662-14>
- Про приєднання України до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин.* Закон України № 535-XIV від 19 березня 1999 р. // ВВР. — 1999. — № 18, ст. 154.
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/535-14>
- Про природно-заповідний фонд України.* Закон України № 2456-XII від 16 червня 1992 року // ВВР. — 1992. — № 34, ст. 502.
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
Пов'язані документи: Наказ від 06.07.2005 № 245 "Про затвердження Положень про Проекти організації територій установ природно-заповідного фонду України"; Наказ від 16.02.2005 № 67 "Про затвердження Інструкції про зміст та складання документації державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду України".
- Про тваринний світ.* Закон України № 2894-14 // ВВР. — 2002. — № 14, ст. 97. (Ост. редакція від 14.07.2011).
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>
- Про Червону книгу України.* Закон України № 3055-III від 7 лютого 2002 року // ВВР. — 2002. — № 30, ст. 201.
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3055-14>
- Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки.* Закон України № 1989-111 від 2000.09.21.
Також: Розпорядження № 70-р 8.02.2006 р. "Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 р."
<http://www.rada.kiev.ua/laws/pravo/new/cgi-bin/show.cgi?nreg=1989-14&print=1>
- Протокол про збереження біорізноманіття та ландшафтів Чорного моря до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення* // ВВР. — 2007. — № 50. (Ратифіковано Законом № 685-V (685-16) від 22.02.2007).
http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_175

Інтернет-ресурси

Індикатори біорізноманіття для національних потреб.

http://www.ulrnc.org.ua/services/binu/index_ua.html

Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля / Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З. — Львів, 2009. — 203 с.

http://rac.org.ua/fileadmin/user_upload/publications/IEL_Guide_final_no_cover.pdf

Екологія та охорона природи на сході України — Сайт Лабораторії екології тварин та біогеографії «Корсак» (Луганський національний університет):

<http://corsac.luguniv.edu.ua/>

Електронні версії нового видання Червоної та Зеленої книги України (2009) // Сайт: Природа України. — Доступний pdf в rar-архіві:

<http://prugoda.in.ua/blog/chervona-ta-zelena-knyga-2009/>

Заповідна справа в Україні. Журнал. Он-лайн версія: <http://zsu2.tripod.com/>

Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 2-тп (мисливство) "Ведення мисливського господарства" / Наказ Державного комітету статистики України від 28.09.2005 № 290.

<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1199-05>

Категорія: Червоні книги // Вікіпедія:

http://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Червоні_книги

Міжнародний союз охорони природи (МСОП). — Офіційний сайт:

<http://www.iucn.org/>

Перелік та положення про Перелік видів хребетних тварин, що підлягають особливій охороні на території Луганської області. — Рішення Луганської обласної ради № 19/13 від 26.12.2007.

<http://oblrada.lg.ua/content/rishennya-№-226-vid-30122010-r-pro-vnesennya-zmin-do-pereliku-vidiv-khrebetnikh-tvarin-shcho>

Список міжнародних конвенцій, угод, протоколів та їх координатори від Мінприроди. — сайт Міністерства екології та природних ресурсів України.

<http://www.menr.gov.ua/content/article/7126?print=true>

Українське товариство охорони птахів (ТОП). — Сайт громадської організації:

<http://www.birdlife.org.ua/about.htm>

Теріологічна школа: сайт Українського теріологічного товариства НАНУ:

<http://terioshkola.org.ua/> (вкл. електронну бібліотеку)

Червона книга України (1994) // Сайт Міністерства екології та природних ресурсів України:

<http://mail.menr.gov.ua/publ/redbook/redbook.php?action=zmist1>

Birkun A., Jr., Canadas A., Donovan G. et al. Conservation Plan for Black Sea Cetaceans / ACCOBAMS (Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediterranean Sea and Contiguous Atlantic Area). — 2006. — 50 pp.

http://www.dolphin.com.ua/index.php?page=cons_plan

- The ACCOBAMS* (Agreement on the Conservation of Cetaceans in the Black Sea Mediterranean Sea and Contiguous Atlantic Area). — Офіційний сайт:
<http://www.accobams.org/>
- The Agreement on the Conservation of Populations of European Bats. — Веб-сайт:
<http://www.eurobats.org/>
- IUCN*, International Union for Conservation of Nature. — Офіційний сайт МСОП:
<http://iucn.org/about/> (домашня сторінка);
<http://iucn.org/about/union/commissions/> (комісії МСОП).
- The IUCN Red List of Threatened Species*. — (з пошуковою системою для видів):
<http://www.iucnredlist.org/>
- EDGE: Evolutionarily Distinct and Globally Endangered* / Сайт Лондонського зоологічного товариства (The Zoological Society of London):
<http://www.edgeofexistence.org/>
- Species protection* // The European Commission. — (Офіційний сайт):
<http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/>

Авторський розділ

Довідка про автора

Загороднюк Ігор Володимирович — фахівець у галузі вивчення та охорони біорізноманіття. Має науковий ступінь кандидата біологічних наук (1991), вчені звання старшого наукового співробітника (1997) і доцента (2003). Доцент кафедри садово-паркового господарства та екології Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка, завідувач Лабораторії екології тварин та біогеографії (Лабораторія «Корсак»). З 2005 р. викладає дисципліну «Охорона тварин» для ОКР «спеціаліст» і «магістр».

У доробку автора — понад 150 наукових публікацій, пов'язаних з вивченням і охороною фауни. Він є упорядником і одним з авторів трьох зведень про тварин Бернської конвенції (безхребетні, амфібії і плазуни, ссавці), а також видань «Фауна печер України» (2004), «Раритетна теріофауна та її охорона» (2008). Ним впорядковане перше в Україні зведення «Наземні хребетні України та їх охоронні категорії» (2004), яке отримало розвиток у двох його перевиданнях за участі автора цієї праці — «Фауна України: охоронні категорії» (2005, 2010).

У період 1992–1997 рр. був експертом Міжнародного Союзу Охорони Природи (МСОП) у робочій групі щодо гризунів. 2007 року брав участь у роботі експертної групи ЕМА (European Mammal Assessment), що діяла під егідою МСОП і підготувала експертні висновки щодо стану популяцій усіх видів європейських ссавців і передала свої напрацювання до єдиної бази «The IUCN Red List of Threatened Species». У 2002–2005 рр. був членом Національної комісії з підготовки «Червоної книги України» і у виданні 2009 р. став автором 15 видових нарисів.

Упродовж 2006–2011 рр. разом із колективом Лабораторії екології тварин і біогеографії «Корсак» взяв участь у низці проектів («Раритетна фауна сходу України», «Степи Євразії» та ін.), за підсумками яких розробив, передав до владних структур і опублікував у наукових виданнях такі доробки як: «Список хребетних, що підлягають особливій охороні на території Луганської області» (затверджено Луганською облрадою 2007 р., поновлену версію затверджено 2010 р.), огляд «Раритетна теріофауна східної України» (2008), «Програма моніторингу видів тварин і рослин, що охороняються в Луганській області» (2011).

Подяки

Автор щиро вдячний Володимирі Різуну (Державний природознавчий музей НАН України), Олені Годлевській (Інститут зоології НАН України), Денису Вишневському (ДСНВП «Чорнобильський радіоекологічний центр»), Юлії Зізда (Ужгородський національний університет), Святославу Рибнікову (ГО «Ініціатива зі сприяння еколого-економічній інтеграції»), Сергію Заїці (ННПМ НАН України), Віктору Пархоменку (Поліський природний заповідник) за редакційні виправлення тексту, пробні тестування і цінні зауваження щодо змісту тестів.

Дякую також Василю Придатко-Доліну (Український центр менеджменту землі та ресурсів, УЦМЗР) за детальний аналіз логіки викладу варіантів відповідей та цінні пропозиції щодо їх корегування.

Моя особлива подяка рецензентам посібника Володимирі Домашліною (Міністерство екології та природних ресурсів України), Володимирі Тищенку (Національний університет біоресурсів і природокористування України) та Сергію Петренку (Луганський національний університет) за докладний аналіз тестів і важливі зауваження і пропозиції щодо формулювання питань та варіантів відповідей на них.

Післямова

Шановні студенти, викладачі, колеги,

сучасний стан популяції багатьох видів диких тварин є вкрай загрозливим. Від себе і всіх своїх колег-природоохоронців та фахівців з вивчення і моніторингу біорізноманіття закликаю вас уважніше ставитися до питань охорони тварин, пам'ятаючи, що:

- будь-яка втрата біорізноманіття є некомпенсованою; що головною задачею охорони є не збереження видів у зоопарках чи резерватах, а їх охорона у природному середовищі;
- однією з найбільших загроз для дикої фауни є втрата біотопів внаслідок трансформації людиною середовищ існування видів;
- дієва охорона можлива тільки при спільній турботі про дику фауну, і фахівці не в силах самі змінити ситуацію на краще;
- червоні книги — це ще не охорона раритетів, і потрібні чіткі плани дій щодо збереження рідкісних видів;
- людина у багатьох випадках вже може відмовитися від дикої фауни як ключового ресурсу для свого існування;
- поточні потужні процеси експансії та штучної інтродукції чужорідних видів становлять реальну загрозу для місцевих фаун;
- біоценотичні кризи — вже давно не теорія, а дійсність, реальність, яку ще можна змінити.

Охороняйте диких тварин,

поширюйте знання про потреби їхньої охорони!

Summary

Zagorodniuk I. Animal Protection. Text-book for students of specialties “Biology” and “Ecology”. — Luhansk : Luhansk Taras Shevchenko University Press, 2012. — 52 pp.

Program of lecture course and test questions for the discipline "Animals Protection" is presented. The course includes 21 themes, grouped into 7 sections. Both program of course and set of test tasks are fully aligned with each other. In total 150 questions were presented, with options for answers in the form of detailed assertions of different level of compliance with the correct answer. The textbook will be a useful teaching materials for training before seminars and exams. Textbook is addressed to students and undergraduates of specialties "biology" and "ecology", zoologists, ecologists, conservation workers.

Аннотация

Загороднюк И. Охрана животных: методическое пособие для студентов специальностей «Экология» и «Биология» / Луганский национальный университет им. Тараса Шевченко. — Луганск : Изд-во ЛНУ им. Т. Шевченко, 2012. — 52 с.

Представлено разработку программы лекционного курса и тестовых заданий по дисциплине «Охрана животных», а также задания на самостоятельную работу по курсу. Программа курса включает 21 тему, сгруппированных в 7 разделов. Комплект тестовых заданий полностью согласован с программой курса. Всего представлено 150 вопросов, с вариантами ответов в виде развернутых утверждений разного уровня соответствия правильному варианту. Пособие будет полезным дидактическим материалом для подготовки и проведения семинаров и экзаменов. Рассчитано на студентов и магистрантов специальностей «Биология» и «Экология», зоологов, экологов, работников сферы охраны природы.

Навчально-методичне видання

ЗАГОРОДНЮК Ігор Володимирович

ОХОРОНА ТВАРИН

*Методичний посібник для студентів
спеціальностей «Екологія» та «Біологія»*

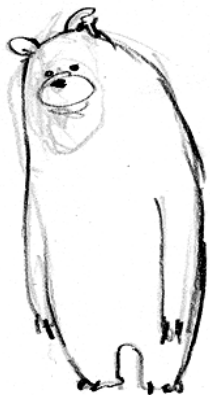
За редакцією автора
Комп'ютерний макет — Загороднюк І. В.
Коректор — Коробченко М. А.

Здано до склад. 14.02.2012 р. Підп. до друку 14.03.2012 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times NR.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 3,02. Наклад 350 прим. Зам. № 51

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Тел./факс (0642) 58-03-20
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.

Ursus verses

рисунок Кевіна Корнелла
з циклу «Щаслива раритетність» (*Happy Rarity* 2006)